

ОМЕЛЬЧЕНКО А. С. ОБЕСПЕЧЕНИЕ БЕЗОПАСНОСТИ УЧАСТНИКОВ УГОЛОВНОГО ПРОЦЕССА СРЕДСТВАМИ ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Рассмотрены актуальные вопросы оперативно-розыскного обеспечения безопасности участников уголовного процесса, правовое регулирование и инновационные процедуры, предусмотренные новым Уголовным процессуальным кодексом Украины, организацию взаимодействия органов досудебного расследования с другими органами и подразделениями внутренних дел Украины в предупреждении, выявлении и расследовании уголовных правонарушений, а также механизм обеспечения безопасности участников уголовного процесса в деятельности правоохранительных органов.

Ключевые слова: оперативно-розыскное обеспечение, безопасность участников уголовного процесса, правовое регулирование, организация взаимодействия, механизм обеспечения безопасности участников уголовного процесса.

OMELCHENKO O. INSURANCE OF CRIMINAL PROCEEDINGS PARTICIPANTS' SECURITY WITH THE MEANS OF OPERATIVE INVESTIGATION ACTIVITIES

Pressing issues of the operative investigation support of the insurance of criminal proceedings participants' security, legal framework and innovative procedures under the new Code of Criminal Procedure of Ukraine, organization of the cooperation between the bodies of prejudicial inquiry and other bodies of internal affairs of Ukraine in the sphere of prevention, detection and investigation of criminal offences as well as mechanism of the insurance of criminal proceedings participants' security in the law enforcement bodies activities are examined.

Keywords: operative investigation support, criminal proceedings participants' security, legal framework, organization of the cooperation, mechanism of the insurance of criminal proceedings participants' security.

УДК 342.95

К. Є. ПЕТРУХІН,

здобувач

Харківського національного університету внутрішніх справ

КРИТЕРІЇ РОЗМЕЖУВАННЯ ПРАВОВИХ ВІДНОСИН, ЩО ВИНΙΚАЮТЬ ПІД ЧАС ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Визначено особливості адміністративно-правових відносин за участю органів досудового розслідування органів внутрішніх справ; уточнено коло відносин, що виникають у зв'язку із діяльністю органів досудового розслідування органів внутрішніх справ, та визначено критерії їх розмежування.

Ключові слова: органи досудового розслідування, органи внутрішніх справ, правові відносини, критерії розмежування.

У процесі здійснення своєї діяльності органи досудового розслідування органів внутрішніх справ вступають у різні правові відносини, що тим або іншим чином пов'язані з виконанням ними повноважень, якими наділила їх держава. Зазначені відносини є різновидами правових відносин і характеризуються усіма їх загальними ознаками. Залежно від сфери спрямованості зазначені відносини можуть підпадати під регулювання різних галузей права.

У юридичній літературі питання адміністративно-правових відносин, у тому числі за участю правоохоронних органів, досліджували

такі вчені, як С. М. Алфьоров, І. В. Арістова, О. М. Бандурка, О. К. Бессмертний, І. П. Голосніченко, Р. А. Калюжний, А. Т. Комзюк, Є. В. Курінний, О. М. Музичук, В. М. Плішкін, В. О. Шамрай, М. Я. Швець та багато інших. Проте досить актуальним залишається питання щодо визначення системи критеріїв, за якими можна розмежувати адміністративно-правові відносини та інші правовідносини, що виникають під час діяльності підрозділів досудового розслідування органів внутрішніх справ.

Отже, метою даної статті є визначення критеріїв відмежування адміністративно-правових

відносин від інших правових відносин, що виникають під час діяльності органів досудового розслідування органів внутрішніх справ. Для досягнення поставленої мети необхідно: з'ясувати, які відносини виникають у зв'язку із діяльністю органів досудового розслідування органів внутрішніх справ; визначити критерії відмежування адміністративно-правових відносин від інших відносин, що виникають під час діяльності органів досудового розслідування органів внутрішніх справ; окреслити особливості таких відносин відповідно до визначених критеріїв.

Перш за все слід відзначити, що питання відмежування адміністративно-правових відносин, які виникають у процесі діяльності органів досудового розслідування органів внутрішніх справ від інших відносин, що виникають в процесі діяльності зазначених органів, має досить важливе значення для правових досліджень науки адміністративного права з огляду на те, що наразі не проведено чітких меж та не виділено критеріїв такого відмежування. Тому щоб виокремити серед зазначених правових відносин саме адміністративно-правові відносини та визначити їх особливості, а також встановити критерії, за якими вирізняються зазначені відносини від інших, слід з'ясувати, які саме відносини можуть виникати в процесі діяльності вказаних органів. Визначити коло відносин, які виникають у зв'язку з реалізацією органами досудового розслідування завдань, покладених на них державою, можна шляхом дослідження функції зазначених органів, визначені в законодавстві.

Так, відповідно до наказу Міністерства внутрішніх справ України «Про організацію діяльності органів досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України» від 9 серпня 2012 р. № 686 до функцій цих органів віднесено:

- всебічне, повне і неупереджене дослідження обставин кримінального правопорушення;
- аналіз слідчої практики, організації і результатів діяльності слідчих, внесення на основі цього в установленому порядку пропозицій щодо підвищення ефективності функціонування органів досудового розслідування, забезпечення правопорядку, посилення боротьби зі злочинністю, інформування населення із зазначених питань через засоби масової інформації;
- розроблення та реалізація заходів щодо дотримання законодавства, зміцнення службової дисципліни, підвищення якості досудового розслідування і скорочення його строків;

- вивчення, узагальнення позитивного досвіду досудового розслідування, упровадження його на практиці та розроблення сучасних методик розслідування окремих видів кримінальних правопорушень;

- організація взаємодії слідчих підрозділів з органами та підрозділами, що здійснюють оперативно-розшукову й експертну діяльність, прокурорський нагляд у кримінальних провадженнях;

- вивчення практики застосування слідчими норм права і розроблення пропозицій щодо вдосконалення законодавства України;

- забезпечення підбору, розстановки і виховання слідчих кадрів, підвищення їх кваліфікації та професійної майстерності;

- організація відповідно до КПК та законів України розгляду і вирішення скарг і заяв громадян, які надходять у зв'язку з провадженням досудового розслідування кримінальних правопорушень;

- здійснення інших функцій, що належать до їх компетенції [1].

Таким чином, відповідно до функцій органів досудового розслідування можна визначити сукупність видів правових відносин, які виникають у зв'язку із здійсненнями органами досудового розслідування покладених на них завдань. Серед таких відносин слід виділити, перш за все, кримінально-процесуальні, адміністративно-правові, трудові та цивільно-процесуальні відносини.

Для визначення особливостей адміністративно-правових відносин, що виникають під час діяльності підрозділів досудового розслідування органів внутрішніх справ, слід дослідити характер усіх відносин, що виникають у зв'язку з їх діяльністю відповідно до структури правових відносин. При цьому саме через структуру правових відносин розкриваються їх особливості. Як зазначає О. Ф. Скакун, структура правовідносин – це основні елементи правовідносин і доцільний спосіб зв'язку між ними на підставі суб'єктивних юридичних прав, обов'язків, повноважень і відповідальності з приводу соціального блага або забезпечення яких-небудь інтересів [2, с. 348]. До елементів структури правовідносин наука відносить об'єкт, суб'єкт та зміст правових відносин. Важливу роль для розуміння та визначення особливостей правових відносин відіграють юридичні факти, які чинять вплив на існування змїну та припинення правових відносин.

Враховуючи зазначені структурні особливості, відмежування проведемо шляхом визначення

характерних рис кожного елемента структури конкретних правових відносин. З огляду на це такі елементи структури правовідносин можна визнати критеріями їх відмежування. Тим самим для відмежування адміністративно-правових відносин від інших відносин, що виникають у зв'язку з діяльністю органів досудового розслідування органів внутрішніх справ, можна використовувати наступні критерії: особливості об'єкта правових відносин; особливості суб'єкта правовідносин; особливості змісту правовідносин; особливості юридичних фактів, що чинять вплив на виникнення та існування таких відносин. Тепер розглянемо таке розмежування на конкретних прикладах.

Загальновідомим є те, що основні завдання органів досудового розслідування зводяться перш за все до проведення досудового розслідування у кримінальних справах. Досудове розслідування – стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності [3]. Тому підрозділи досудового розслідування органів внутрішніх справ насамперед є суб'єктами кримінально-процесуальних відносин.

Кримінально-процесуальні відносини виникають при провадженні досудового розслідування та судового розгляду кримінальних справ між правоохоронними органами і судом, а також між цими органами і підозрюваними, обвинуваченими, потерпілими, свідками, понятими, експертами, спеціалістами та іншими особами [4, с. 25]. Об'єктом кримінально-процесуальних відносин, у яких беруть участь підрозділи досудового розслідування органів внутрішніх справ, виступають дії учасників процесу щодо досудового розслідування кримінальних справ. Суб'єктами таких відносин є суб'єкти, віднесені до учасників кримінального провадження відповідно до закону. Зміст зазначених відносин визначається суб'єктивними правами та юридичними обов'язками його суб'єктів в межах кримінального процесу. Характер зазначених відносин виявляється через зміст прав та обов'язків, що надаються учасникам правовідносин. Такі відносини завжди є

публічно-правовими. Однією зі сторін таких відносин завжди є орган влади, що уособлює в собі державу та реалізує її функції з розслідування злочинних діянь та виявлення осіб, що вчинили ці діяння. Зазначені відносини виникають виключно у зв'язку з фактом отримання інформації про скоєння злочинного діяння.

Цивільні відносини, що виникають у процесі діяльності органів досудового розслідування характеризуються приватно-правовим характером. Об'єктом зазначених відносин виступає поведінка суб'єктів щодо забезпечення захисту та відновлення порушених прав, що виявлено в процесі проведення досудового розслідування (наприклад відшкодування шкоди, завданої скоєнням злочину, незаконним притягненням до відповідальності тощо). Особливістю суб'єктів цивільних правовідносин є їх рівне становище. Орган досудового розслідування шляхом виконання покладених на нього функцій та завдань держави в зазначених відносинах уособлює державу. Підставою виникнення зазначених відносин є виявлення в процесі досудового розслідування або іншої діяльності органу досудового розслідування органів внутрішніх справ порушення цивільних прав.

Трудові відносини за участю підрозділів досудового розслідування органів внутрішніх справ виникають з питань підбору, розстановки і виховання слідчих кадрів, підвищення їх кваліфікації та професійної майстерності.

Зазначені відносини подібні до адміністративно-правових відносин з огляду на те, що працівники органів досудового розслідування в той же час є посадовими особами органів державного управління, а отже, суб'єктами адміністративно-правових відносин. Розмежування зазначених відносин слід проводити перш за все за об'єктом таких відносин. У зв'язку з цим слід зазначити, що об'єктом адміністративно-правових відносин, які виникають у зв'язку із діяльністю підрозділів досудового розслідування, є діяльність суб'єктів таких відносин, пов'язана із забезпеченням виконання та самим виконанням функцій, які покладені державою на такі підрозділи, а також контроль за їх виконанням (зокрема виконання обов'язків, які покладені державою на орган досудового розслідування щодо управління кадрами, їх розстановки та контролю за здійсненням зазначеної діяльності). Щодо трудових відносин, то об'єктом зазначених відносин є діяльність підрозділу досудового розслідування органів внутрішніх

справ щодо підбору кваліфікованих кадрів, оптимального використання праці та підвищення кваліфікації кадрів.

Наступним критерієм відмежування адміністративно-правових відносин є особливості суб'єкта цих відносин. Тут слід зазначити таку особливість адміністративно-правових відносин, що полягає в тому, що в будь-якому разі однією зі сторін таких відносин повинен бути суб'єкт, наділений юридично-владними повноваженнями. Як зазначає С. М. Алфьоров, один із суб'єктів адміністративно-правових відносин завжди діє владно [5], тобто здійснює владні повноваження. У рамках нашого дослідження таким суб'єктом є керівник підрозділу досудового розслідування органів внутрішніх справ, інші посадові особи. Щодо суб'єктів відносин, то трудові відносини виникають між органом внутрішніх справ як роботодавцем та його працівниками або кандидатами на вакантну посаду. Натомість адміністративно-правові відносини, тобто відносини організаційно-управлінського характеру, виникають між керівником підрозділу та працівниками, а також між органами та підрозділами вищого рівня управління системи органів внутрішніх справ та відповідними підпорядкованими їм підрозділами. Таким чином, відмінність суб'єктів зазначених відносин полягає у правовому статусі суб'єктів під час участі в кожному із видів зазначених відносин.

Наступною особливістю адміністративно-правових відносин є юридичні факти, на підставі яких виникають та розвиваються адміністративно-правові відносини. Підставою виникнення адміністративно-правових відносин є виникнення обставин або поведінка суб'єктів, що потребують втручання держави в особі органів досудового розслідування органів внутрішніх справ задля забезпечення прав та інтересів суб'єктів таких відносин та держави в цілому. Як зазначає В. Б. Авер'янов, адміністративні правовідносини можуть виникати за ініціативою будь-якої зі сторін. Однак згода або бажання другої сторони не є обов'язковою умовою їх виникнення [6, с. 178]. Отже, особливістю юридичного факту, який обумовлює виникнення адміністративно-правових відносин, є те, що такий факт, по суті, може бути як актом волевиявлення обох сторін, так і актом одностороннього волевиявлення одного із суб'єктів адміністративно-правових відносин без волевиявлення іншого суб'єкта (іншої сто-

рони) таких відносин щодо надання згоди на вступ у такі відносини.

Під час розмежування трудових і адміністративних відносин у діяльності органів досудового розслідування юридичними фактами, що впливають на існування трудових відносин, є поведінка суб'єктів, спрямована на реалізацію трудових прав суб'єктів (укладення трудового договору, оголошення конкурсу на заміщення вакантної посади, проведення дій із підвищення кваліфікації кадрів тощо). Для адміністративно-правових відносин такими юридичними фактами є поведінка суб'єктів зазначених правових відносин, спрямована на реалізацію прав обов'язку щодо забезпечення оптимального вирішення, в рамках роботи органу досудового розслідування, усіх завдань, покладених на них.

Особливостями адміністративно-правових відносин за участю підрозділів досудового розслідування органів внутрішніх справ слід визнати певні характерні риси (ознаки), що притаманні саме адміністративно-правовим відносинам за участю зазначеного суб'єкта, які вирізняють ці відносини серед інших правових відносин, які виникають у зв'язку із їх діяльністю. Так, особливістю служби в підрозділах досудового слідства органів внутрішніх справ, на думку О. М. Ільницького, є те, що така служба являє собою специфічну галузь адміністративно-правових відносин, властиву лише органами внутрішніх справ, і вони полягають у правоохоронному характері управління; таких специфічних умовах функціонування системи, як єдиноначальність, висока службова дисципліна, особливі умови проходження служби; користування статусом представників влади, які мають повноваження вживати заходів адміністративного примусу [7, с. 46]. Відносини за участю підрозділів досудового розслідування органів внутрішніх справ тим самим відрізняються характером правових відносин. Адміністративно-правові відносини завжди мають характер підпорядкування одного суб'єкта волі іншому. До того ж суб'єктивні права, що входять до змісту адміністративно-правових відносин, фактично є обов'язками, тобто суб'єкт зобов'язаний реалізувати право, яким наділила його держава. Трудові відносини мають більш диспозитивний характер. Д. М. Павлов також відзначає, що адміністративно-правові відносини виникають у сфері публічного (насамперед державного) управління в процесі здійснення повсякденної реалізації завдань і функцій на основі адміністративно-правових

норм [8, с. 22]. Отже, особливістю адміністративно-правових відносин є те, що такі відносини виникають та існують, по-перше, в середовищі публічного управління; по-друге в процесі реалізації завдань та функцій держави; по-третє, на основі адміністративно-правових норм. Таким чином, саме публічний характер досліджуваних правовідносин відрізняє їх від приватно-правових відносин, що регулюються здебільшого нормами цивільного та господарського права.

Таким чином, адміністративно-правові відносини за участю підрозділів досудового розслідування органів внутрішніх справ вирізняються за усіма складовими елементами структури правових відносин та мають свою специфіку, зумовлену як сферою, в якій виникають такі відносини, так і особливостями правового статусу суб'єктів таких відносин, а також характером зв'язків, що виникають між суб'єктами в рамках адміністративно-правових відносин.

Список використаної літератури

1. Про організацію діяльності органів досудового слідства Міністерства внутрішніх справ України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 9 серп. 2012 р. № 686 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 84. – Ст. 100.
2. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / О. Ф. Скакун ; пер. з рос. – Х. : Консум, 2001. – 656 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651%D0%B0-17>.
4. Коваленко Є. Г. Кримінальний процес України : навч. посіб. / Є. Г. Коваленко. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 576 с.
5. Адміністративне право. Загальна частина : навч. посіб. / [Алфьоров С. М., Ващенко С. В., Долгополова М. М., Купін А. П.]. – К. : Центр учб. л-ри, 2011. – 216 с.
6. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. Т. 1. Загальна частина / [В. Б. Авер'янов, Р. А. Калюжний, Ю. П. Битяк, І. П. Голосніченко, О. Ф. Андрійко] ; ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). – К. : Юрид. думка, 2004. – 584 с.
7. Ільницький О. М. Адміністративно-правовий статус та функції керівника органу внутрішніх справ України / О. М. Ільницький // Наше право. – 2010. – № 2. – Ч. 1. – С. 45–51.
8. Павлов Д. М. Адміністративне право. Загальна частина : консп. лекцій / Д. М. Павлов. – К. : МАУП, 2007. – 136 с.

Надійшла до редколегії 27.03.2013

ПЕТРУХИН К. Е. КРИТЕРИИ РАЗГРАНИЧЕНИЯ ПРАВОВЫХ ОТНОШЕНИЙ, ВОЗНИКАЮЩИХ ПРИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОРГАНОВ ДОСУДЕБНОГО РАССЛЕДОВАНИЯ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ

Определены особенности административно-правовых отношений с участием органов досудебного расследования органов внутренних дел; уточнен круг отношений, возникающих в связи с деятельностью органов досудебного расследования органов внутренних дел; определены критерии их разграничения.

Ключевые слова: органы досудебного расследования, органы внутренних дел, правовые отношения, критерии разграничения.

PETRUKHIN K. THE CRITERIA OF DISTINCTION OF LEGAL RELATIONS WHICH ARISE IN THE ACTIVITY OF PRE-TRIAL INVESTIGATION AUTHORITIES OF INTERNAL AFFAIRS BODIES

The features of administrative and legal relations with the participation of pre-trial investigation authorities of the internal affairs bodies are defined; the range of relationships which arise in connection with the activities of the pre-trial investigation authorities of the internal affairs bodies are specified and criteria for their distinction are defined.

Key words: pre-trial investigation authorities, internal affairs bodies, legal relations, the criteria of distinction.